

Utbildningscirkeln

Deltagare: Cecilia Caiman, Gunilla Granath, Gitte Jutvik-Guterstam, , Iann Lundegård, Janine O'Keefe och Hanna Österlund

Att skriva en text kring skola och utbildning, en text som ska vara ett bidrag till en medborgarutredning kring klimat och hållbar utveckling, är i sig något av en paradox. *Allt* går att inordna under rubriken lärande och utbildning – eller *inget*. Cirkeldeltagarna kom ganska snart fram till att det är en omöjlig uppgift att ger råd till eller tala om för elever och lärare vad de borde ringa in, prioritera eller fokusera på. Lika lite går det att tala om hur lärande om klimatet ska gå till. Att lära sig något är att upptäcka något. Så snart någon annan har upptäckt detta något i någons ställe dör lusten.

Vi valde därför att koncentrera oss på förutsättningarna, ramarna för lärandet kring klimat och hållbar utveckling. Utbildning är ett stort och vitt begrepp, men vi har valt att koncentrera oss på grundskola och gymnasium, eftersom alla barn går i skolan och för att allt börjar där. Vad är det då som behövs för att skolan ska få möjlighet att sätta ljuset på planetens överlevnad och konstruktivt undersöka alla de aspekter som hänger samman med denna?

• **Ett holistiskt tänkande**

Skolan är av tradition uppdelad i enskilda ämnen, även om dessa i någon mån kan överbryggas i skolans tidigare år. Samarbete mellan ämnena gör att specifika teman och problemställningar kan bearbetas på ett sätt som visar att tillvaron hänger ihop – inte enbart i sin sociala konstruktion eller infrastruktur utan också vad gäller värderingar, livsstil och politik.

En holistisk kunskapssyn innebär dessutom att vi erkänner att människan inte enbart är en ”cerebral enhet” utan en skapande och tänkande varelse som måste få använda inte bara sin reproduktiva sida utan sin fantasi, sin uppfinningsrikedom och sin förmåga att vara visionär. Människans vilja till konstnärligt skapande måste få ta plats som en naturlig del av ett generellt lärande. Praktiskt estetiska ämnen har inget med flum att göra utan handlar om kreativa processer där intellekt och emotioner är involverade på lika villkor. Att vara konstnärligt skapande är lika mycket eller lika lite en intellektuell verksamhet som att exempelvis förstå hur bin påverkar livet på

jorden.

- **Kunskap och bildning som ett värde i sig**

Det kan tyckas märkligt att en institution som sysslar med utbildning och kunskap sällan uttrycker uppskattning av kunskap som sådan utan tillmäter den värde först när dess effekt kunnat mätas. Skolan präglas av ett instrumentellt tänkande, inte för att lärarna förespråkar detta, utan för att statsmakten främst ser skolan som en marknad där stater konkurrerar om att producera de mest högutbildade medborgarna. Dessa förväntas i sin tur åstadkomma tekniska innovationer och forskning som ska öka tillväxten i landet, en tillväxt som dessutom skadar jorden.

En instrumentell syn på kunskap leder osvikligt till den betygshets och konkurrens som idag råder främst på högstadiet och gymnasiet. Vi har drillat eleverna att inte göra någonting som de inte får betyg på.

Grundtanken i en skola där blivande planetskötare utbildas, är att synen på kunskap som ett värde i sig måste återerövas. I en sådan skola är det också nödvändigt att erkänna lärarnas självklara rätt till sin egen kreativitet och att släppa lärarkåren fri från sitt fängelse av matriser, kriterier, kursbetyg, nationella prov och den mål- och resultatstyrda läroplan där processen har glömts bort och målet är allt. Få människor är redo att förneka processens betydelse för lärande, men när det kommer till kritan lider de flesta skolpolitiker av en total förnekelse till förmån för en slutprodukt där elevers mentala process varit minimal. Mätbara kunskaper har ett antal allvarliga brister: de nonchalerar samband som är vitala för en djup förståelse, de förbiser orsakssammanhang och premierar fakta utan förståelse. En kommande generation av klimatskötare har definitivt behov av att se hur saker och ting hänger samman. Att erövra viktiga insikter tar tid; tankeverksamhet är mycket svår att effektivisera. En lärare kan mycket väl uppmana en elev att koncentrera sig, men uppmaningen ”Tänk lite snabbare!” har en egendomlig klang.

- **Demokratiuppdraget lika viktigt som kunskapsuppdraget**

Skolan har ett dubbelt uppdrag som förstärkts i den nya skollagstiftningen. Det består i att förmedla och förankra både kunskaper och demokratiska värden. Det finns givetvis ingen vits med att ställa dessa båda uppdrag emot varandra och helst ska de vara invävda i och befrukta varandra. Eftersom skolan är en del av samhället, som idag präglas av managementtänkande och krav på

höga resultat, finns tydliga tecken på att kunskapsuppdraget har brett ut sig på bekostnad av demokratiuppdraget. För fyra år sedan kom Skolinspektionen med en rapport där de granskat just hur skolorna har tagit sig an demokratiuppdraget. Enligt inspektionens bedömning behöver medvetenheten om vad det demokratifostrande uppdraget innebär öka för alla som arbetar på olika nivåer i de besökta verksamheterna.

Om man till exempel arbetade med fördjupande och prövande samtal eller kritisk analys görs det sällan tillräckligt länge och sällan tillräckligt utmanande för eleverna. På nästan alla skolor behöver man utveckla ett kritiskt förhållningssätt, där normer, värden, traditioner och olika perspektiv synliggörs på skolan och i undervisningen. Det gäller både rektorer, lärare och själva undervisningen. Inspektionen rekommenderar så kallade deliberativa samtal, men varnar dock för falsk och förhastad konsensus. De flesta klassrum har ett öppet samtalsklimat, men tenderar ofta att odla ett alltför likriktat ideal som bygger på samsyn på bekostnad av ett erkännande av konflikter och pluralism.

Elever behöver få tillfälle och tid att klargöra för sig själva vilka strukturer det är som upprätthåller ett klimatfientligt samhällssystem. Inom ramen för en undersökning om detta är det oundvikligt att motstridiga åsikter och konflikter kommer att uppstå. En gymnasieklass diskuterar bilism och utsläpp. Halva klassen tycker att det är rätt att för klimatets skull skära sönder däckerna på stadens suvar, medan den andra hälften anser att man måste använda demokratiska metoder. Inbäddat i denna problematik kring klimat och utsläpp av koldioxid gömmer sig dessutom en diskussion om genus och etnicitet. Vilka är det som sitter i bilarna? I vilka länder finns bilarna? Elever behöver redskap för att urskilja hur världens resurser är fördelade. Många lärare pekar på att det kollektiva samtalet i klassrummen sedan länge riskerar att förtvina. Det entreprenöriella lärandet baseras på ett individuellt perspektiv medan arbetet för att bevara jorden till kommande generationer måste vila på en kollektiv ansträngning där de stora strukturerna måste adresseras. I läroplanen finns skrivningar som poängterar att vi ska ta ansvar för miljön så att vi lever på ett hållbart sätt, inte bara lokalt utan också i ett globalt perspektiv. Här står till och med att vi ska se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet!

I den bästa av världar skulle med andra ord arbetet med och samtalet om klimathotet vara intensivt och vitalt i landets skolor. Vi vet att det finns skolor som bedriver ett sådant arbete, men vi vet också att så inte är fallet i de flesta skolor. Läroplanen har en diskurs, men i den sociala praktiken dominerar en annan och dessa två är motstridiga. Till syvende och sist kan vi konstatera att där trots allt finns ett *frirum* för lärarna att ta i bruk. Bortom matriser och kriterier, effektivitetskrav och lydnadskultur finns en frihet att skapa fruktbara kontroverser i klassrummet, att undersöka vår surrealistiska värld för att se om det går att skapa en motståndskultur; en kultur där människan ser sig som en del av naturen och inte som skapelsens herre.

Eftersom vi inte anser att det finns någon anledning att uppfinna hjulet på nytt vill vi peka på det utmärkta inspirationsmaterial som finns att hämta på följande länk:

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/miljo?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2390.pdf%3Fk%3D2390

Där finns framför allt ett pedagogiskt hjul eller en sol vars ekrar eller strålar pekar mot det holistiska angreppssätt som är nödvändigt när man vill arbeta med hållbarhetsfrågor och klimathot.

Skolverket anser i en redovisning av ett regeringsuppdrag att detta material, *Skola för hållbar utveckling*, har spelat ut sin roll, men vi håller inte med. Däremot föreslår vi att Skolinspektionen gärna skulle genomföra en inspektion i landets skolor som fokuserade på just hållbar utveckling och på hotet mot vår planet. En sådan inspektion skulle sätta klimatet och miljön på skolornas agenda, vilket skulle påverka även det omgivandet samhällets attityd.